

EDIČNÍ PROBLÉMY JOSEFA ŠKVORECKÉHO V ŠEDESÁTÝCH LETECH

Michal Bauer (Pedagogická fakulta Jihočeské university, České Budějovice)

Ve fondu nakladatelství Československý spisovatel, uloženém v Literárním archivu Památníku národního písemnictví, se nachází množství materiálů ke knihám Josefa Škvoreckého. Jsou zde uloženy nakladatelské smlouvy podepsané v padesátých a šedesátých letech, lektorské posudky Škvoreckého rukopisů i korespondence od konce padesátých až k počátku sedmdesátých let. Řadu dokumentů lze při pečlivém a pracném bádání objevit i v neutříděném fondu Svazu československých spisovatelů; nejvíce z nich se týká situace kolem editování románu *Zbabělci*.

Materiály z fondu Československého spisovatele nabízejí obraz prozaika Škvoreckého jako autora pro lektory problematického v mnoha směrech. Nechci se zde věnovat událostem kolem *Zbabělců*, protože se o tom již dosti psalo a protože jsem publikoval k této věci v periodiku Tvar několik příspěvků.¹ Zaměřím se na události šedesátých let (vynechávám nyní též zmínky o reedicích *Zbabělců*), především na editování novely *Legenda Emöke*,² a dále se zmíním o připravovaných, ale již neuskutečněných vydáních některých Škvoreckého knih na přelomu šedesátých a sedmdesátých let. (Všechny citace jsou z fondu Československý spisovatel, LA PNP, nakladatelské smlouvy a lektorské posudky.)

Škvoreckého rukopisy lektorovali redakční pracovníci, literární kritici i spisovatelé. Interními lektory byli Arno Linke, Jaroslav Smetana, Marie Vodičková, Květa Drábková, Antonín Matěj Píša, Josef Vohryzek, Jiří Fried, Ivan Klíma, Alexandr Kliment (tehdy se ještě podepisující Klimentiev) či Hana Bělohradská. Jako nejproblematictější se v šedesátých letech jeví vydání *Legendy Emöke* (novela měla v roce 1963 vyjít společně s *Příběhem proti válce* a *Zákony džungle*), proto ji od listopadu 1962 do února 1963 přečetl kromě interních lektorů Československého spisovatele – Smetany, Klimenta, Vodičkové, Klímy a Frieda – ještě ředitel nakladatelství Jan Pilař a dále Jan Drda, Ivan Skála, František Hrubín, Jiří Hájek, Josef Rybák, Jan Otčenášek, Miloslav Stehlík, Marie Majerová, Jarmila Glazarová, Oldřich Mikulášek. Rukopis byl dokonce předložen jako „sporný“ předsednictvu Svazu spisovatelů a zde projednán 25. 2. 1963. (Jednání se zúčastnili členové české části předsednictva Svazu a členové redakční rady: Majerová, Glazarová, Stehlík, Hájek, Skála, Rybák, Štoll, Špitzer, Otčenášek, Drda, Pilař, Hrubín, Závada, Nový, Jungmann, Petrmičl, Fleischmann, Buriánek, Drozda, Píša, Fried a za třetí oddělení ÚV KSČ Kostroun.)³ Ovšem již dříve, v srpnu a září 1961 rukopis povídkového (a novelistického, sto sedmdesáti devítistránkového) souboru

s názvem *Legenda Emöke a jiné povídky* lektorovali Kliment, Vodičková, Smetana a Fikar. (V prosinci 1961 si autor rukopis odnesl k přepracování, resp. k přípravě jiného výboru ze svých povídek.)

Původně měla vyjít novela *Legenda Emöke* patrně samostatně v roce 1959; někteří z redaktorů Československého spisovatele ji totiž četli v roce 1958, avšak po aféře se *Zbabělci* neexistovala možnost jejího editování. Poté měla být vydána kniha *Legenda Emöke a jiné povídky* – patnáct povídek a novela uvedená v titulu, o rozsahu 179 stran (1961). Posléze soubor tří próz: kromě titulní ještě *Příběh proti válce* (resp. *Babylónský příběh*) a *Zákony džungle*; o rozsahu 139 rukopisných stran (1962). A nakonec šlo o samostatné vydání *Legendy Emöke*, mající 55 rukopisných stran (1963).

Lektoři obvykle srovnávali Škvoreckého rukopisy se *Zbabělci*. Shodovali se v tom, že úroveň této knihy již jiný text, zadávaný autorem do nakladatelství v 60. letech, nedosáhl. (Někdy byl zmíněn jako výjimka *Konec nylonového věku*, který měl původně vyjít ještě před *Zbabělci*.) Kladně byla hodnocena narativnost próz, Škvoreckého „suverénní vypravěčství“. Téměř všichni interní lektoři shledávali nejslabším místem novely *Legenda Emöke* pasáž z vlaku, „potrestání“ učitele, a problém návaznosti první části, odehrávající se na rekreaci, s částí druhou, jež byla umístěna do vlaku.

Fried nechtěl dát v září 1961 souhlas s vydáním *Legendy*, i když v ní nacházel některé klady ve srovnání „se všemi slabými povídkami, které jsem od něho v poslední době četl“. Obával se autorova uměleckého sestupu o mnoho níže oproti *Zbabělcům*. (Tento Friedův posudek se týkal souboru *Legenda Emöke a jiné povídky*.)

Stejný soubor lektoroval na konci srpna 1961 Kliment. Texty podle něho „tvoří sbírku próz značně nesourodou po stránce tematické (myšlenkové) i umělecké (stylistické)“. Většinu próz Kliment odmítl jako nic nového nepřinášející, se „značně obehnanou sociální a humanitní myšlenkou“ a nepodávající „sevřený příběh“. Další hodnotil jako „příležitostné práce malé závažnosti, žurnalistické úrovně“. Novelu *Legendu Emöke* vyjímá jako nejzdařilejší – přesto „úroveň rukopisu zůstává daleko za *Zbabělci*“. Kladně přijímá psychologickou charakteristiku postav, což patrně opětovně souvisí s tehdejšími akcentováním introspekce, psychologizace, jako protipólům schematismu literatury 50. let. Kliment naopak odmítá rozsáhlé větné periody, podobně jako Fried. Editace rukopisu „by znamenala literární diskreditaci autora, drobné povídky naplnily svůj nárok časopiseckým zveřejněním (...). Povídka *Legenda Emöke* sama je koneckonců zajímavý literární, i když značně problematický experiment. Tu bych se přes všechny výhrady odvážil publikovat, kdyby k tomu byla příležitost (v nějaké malé edici, jak jsme o tom už často hovořili, nebo ve sbírce povídek současných autorů či pod.)“

Marie Vodičková vyslovila domněnku, že do povídkového souboru z roku 1961 autor „po trpkých zkušenostech se *Zbabělci* (...) vybíral nikoli své nejlepší prózy, ale takové, o kterých se domníval (často ovšem mylně), že jsou politicky a sociálně natolik ujasněné, aby mohly projít bez větších obtíží“. Redaktorku nakladatelství udivila ledabylost textů: „Většinou jsou to pouhé skici, reminiscence, improvizace, mozaikovitě prokládané útržky lidských osudů, kterým chybí myšlenka i tvar – zřejmě neopracované první podoby textů. Jejich stavebná i slovesná nepečlivost je až zarážející. Nejhorší je, jak jsou bezmyšlenkovité a povrchní v pohledu na člověka. Ve všech je zúčastněn autor v 1. osobě jako vyprávěč; přesto jim to jen málokdy dodává naléhavosti. Některé ty prózy jsou pouhé fejetonky, s násilným a sentimentálním vyostřením...“ Vodičková si cenila pouze jednotlivostí, detailů próz, dílčích postřehů či zachycení atmosféry. Celkově však byla zklamána: „Ale to všechno dohromady nic neobnáší. Stačilo by to na Hermínu Frankovou, na Škvoreckého a jeho možnosti (které právě v detailech, a pak ovšem v *Emöke*, tak zřetelně probleskují) je to žalostně, neúnosně málo. Zdá se, že bychom neprospěli především autorovi, kdybychom se spokojili s těmito prózami. Byly většinou otištěny časopisecky, víc neříkají.“ Vodičková vyjádřila poměrně všeobecné lektorské mínění o prozaickém souboru *Legenda Emöke a jiné povídky*: všichni očekávali – po zkušenosti se *Zbabělci* – velkou prózu, ale byli zklamáni; výtky o nepropracovanosti a nedopracovanosti próz se opakovaly, jednotlivé texty byly podle lektorů zajímavé jen v detailech, pouze na několika málo místech. Jejich závěr nevydávat tuto knihu nebyl veden potřebou Škvoreckému ublížit nevydáním titulu, nýbrž snahou mu pomoci – tím, když rukopis nebude vydán, a autor se pokusí ani ne prózy přepracovat (zdály se lektorům tak špatné, že tuto možnost většinou vylučovali) jako spíše napsat či najít jiné.

Vodičková četla novelu *Legenda Emöke* opět po třech letech, takže ji reflektovala nejen znovu, ale i s odstupem: „Není to próza bez problémů, naopak, ale je v ní veliká, uchvacující síla prožitku a skutečný básnický vznos. Není silná v psychologii a povahokresbě, ale v atmosféře milostného zážitku vyzařuje z ní silný lyrický proud.“ Na rozdíl od Frieda či Klimenta kladně reflektovala „stylový experiment“, to jest rozsáhlá souvětí pokoušející se spojit rozličné, zhusta odlehlé představy a oblasti. Redaktorka ovšem vytýká próze „záchodkové a sexuální detaily“, zbytečné fyziologické podrobnosti, jdoucí podle ní „na hranice nevkusu“. Dobově příznačně pozitivně reflektuje údajnou myšlenkovou progresivnost novely, kterou shledává „v upřímném a vytrvalém útočení na náboženskou mystiku, jejíž nositelkou je v příběhu mladá a krásná primitivní Maďarka Emöke, předmět hrdinova krátkodechého milostného vzplanutí.“ Přestože i zde píše Vodičková o jisté myšlenkové povrchnosti, nebo spíše stereotypnosti, celkově označuje text za milostnou báseň v próze. Na

tomto příkladu lze ukázat rozdílnost čtenářských reflexí u Škvoreckého textu (nejen té doby). Odlišnost recepcí dvou lektorů nakladatelství Československý spisovatel vedla k tomu, že jeden lektor onen milostný příběh pokládal za sentimentální a jiný (resp. jiná lektorka) za básnický; někdy vedl – společně s dalšími výtkami – k zápornému vyjádření, jindy ke kladnému. Vodičková navrhla vydat *Legendu Emöke*, ovšem spíše s *Babylónským zajetím* (resp. *Babylónským příběhem*) než s ostatními povídkami souboru; Fried i Kliment byli spíše proti. (Podobná názorová různost je jistě obvyklá, nyní chci zdůraznit protikladnost závěrů: knihu vydat a naopak knihu nevydat. Ostatně Škvorecký patří mezi autory, kteří vzbuzují podobné přístupy permanentně, včetně opakujících se reflexí, že v jeho tvorbě je mnoho knih umělecky slabých.)

Jaroslav Smetana rovněž lektoroval soubor *Legenda Emöke a jiné povídky* v září 1961. Všechny kratší prózy jako lektor odmítl; označil je za pokusy, etudy, které jsou dobré pro autora, aby se cvičil v psaní, aby o své poetice přemýšlel, ale které vydávat jinak než časopisecky nemá smysl. Smetana došel takřka k identickému názoru s Vodičkovou. Tedy: je to „píseň o touze člověka žít šťastně, lidsky, krásně,“ je aktuální (jen je třeba zmírnit karikování postavy učitele), akcentuje „lidské, čisté vztahy mezi mužem a ženou, mezi lidmi vůbec, proto, že tak vehementně vyjadřuje odpor ke špinavosti a zvířecosti v milostném životě“, rovněž on viděl v novele „přesvědčivé vyznání ateismu a pozemšťanství proti náboženskému blouznění – i když se v celkové koncepci životní autor ani tady ještě výrazně nedostává přes hranici toho, co bych u něho nazval specifickým jazzovým, saxofonovým humanismem“. Smetanův posudek je výrazně dobově ovlivněn; je příznačný ve snaze autorovi pomoci k vydání knihy, takže se snaží najít v textu motivy, jež by tuto pomoc podepřely.

(Odmítané povídky pak vyšly v šedesátých letech v knihách *Sedmiramenný svícen*, 1964, *Babylónský příběh a jiné povídky*, 1967 či *Hořkej svět*, 1969.)

Smetana lektoroval též připravovaný soubor *Příběh proti válce – Zákony džungle – Legenda Emöke*, a to v listopadu 1962. Redaktor texty opět pochválil, soustředil se především na sdělení příběhu; nejednou píše fráze, např.: zde „složil Škvorecký přímo krystalicky hutný a přesný obraz morální i citové atmosféry doby (...) je to drtivé a působivější nad všechny řečnické proklamace proti válce, psychologicky pravdivé (...) jakási nenávistná lítost či lítostná nenávist tryská jako horký pramen ze Škvoreckého povídek – lítost především nad zmrzačeným údělem lidí, kteří svým postojem k životu přece jen vyjadřují něco z povážlivých rysů obecného českého charakteru“ apod.

Škvorecký novelu *Legenda Emöke* přepracoval, zdá se, že se řídil i lektorskými připomínkami – týká se to zejména postavy učitele a „švu“ mezi částí odehrávající se na rekreaci a částí, jež se odbývá ve vlaku; potlačil i některé vulgarismy (vadící v první řadě redaktorce Vodičkové). Smetana na závěr uvedl, že „je to novela významného morálně společenského dosahu a poslání, dílko vysoké etické náročnosti, jež ovšem nezjednodušuje komplikovaný charakter dnešních lidských vztahů a nepřepíná schopnost člověka sám v sobě je proměňovat, novela, která znamená vyznání moderního socialistického humanismu a protest proti hrubosti a špíně, též v intimních prostorách životních, v soužití muže a ženy, v poměru, jenž je – podle Marxe – »nejpřirozenějším poměrem člověka k člověku«. Básnická, filosofická, společensko-kritická a vůbec vypravěčská síla této prózy působí pořád v naší domácí literatuře jako zjevení.“ Smetana patrně dával najevo nadšení též ze závěru prózy, vyjadřující se ve smyslu touhy po „dokonalejším člověku“, po těžkém a velikém císařském řezu socialismu atd. (srov. 1. vydání *Legenda Emöke* v roce 1963, s. 77). Zároveň se pokoušel hledat všemožné argumenty podporující vydání knihy, což jej vedlo až k hyperbolizacím těžko přijatelným – pomineme-li dobový slovník –, a to kupříkladu k označení novely za dílo „vysoké etické náročnosti“. Opět je patrné, jak identické motivy jeden lektor označí za banální a sentimentální a jiný vznešenými slovy.

V lednu 1963 v dalším posudku *Legenda Emöke* – tentokrát šlo o samostatné vydání novely – Fried opět jako nepovedenou hodnotí část novely, jejíž příběh se odehrává ve vlaku: „Portrét pedagoga se mění v karikaturu; jeho blbost je zde obudná, že se čtenář sotva zbaví pocitu, že otcem myšlenky (či spíše té pitomosti) tu až příliš bylo autorovo přání.“ Tentokrát však Fried již novelu vydat doporučil – šlo ovšem o její samostatné vydání, nikoli v souboru s dalšími kratšími prózami –, neboť chtěl, aby byl posílen proud neschematické literatury první poloviny 60. let. Novela měla přispět k „bohatšímu a diferencovanějšímu podání současné skutečnosti. Myslím, že skutečný rozhovor spisovatele s dobou může být opět navázán jen na té moderní rovině, o kterou se, mezi jinými, pokouší i Škvorecký ve své *Emöke*.“ (Fried vychází z tehdejšího akcentování literatury jako svědka doby, jako něčeho, co má aktivizovat čtenáře, učinit ho zodpovědnějším za tehdejší svět atd.) Přesto si Fried zachoval od novely i dalších Škvoreckého textů odstup: „To je hlavní důvod, proč myslím, že je třeba jeho knihu vydat – i když je mi protivná svou zjevnou napodobivostí intelektuálních gest z oné literatury, ze které Škvorecký překládá (viz jeho dedikaci!), cizí svým pocitem intelektuální nadřazenosti a svým moralizováním; z gruntu podezřelá svou jazzovou poezií; i když si myslím, že při vši vůli pojmenovat věci pravými jmény, která se tu tak statečně prokazuje v živočišných oblastech lidské existence, tudy, těmito novými mýty, cesta ke

skutečným jménům skutečných lidí a věci pravděpodobně nevede.“ (Opět se zde mimo jiné objevuje dobová normativnost směřování k realističnosti – skutečnému životu skutečných lidí.)

Vstřícnější byl k novele v lednu 1963 Ivan Klíma, patrně především proto, že v ní viděl témata, jež sám beletristicky zpracovával – Klímovými slovy řečeno je to „milostný příběh“. Moralizování, které vytýkal autorovi Fried, pokládá Klíma za pozitivní – nepoužívá pochopitelně slovo moralizování, nýbrž píše o posunování obvyklých a strnulých morálních hodnot či o morálním východisku novely. Pro Klímu bylo problémem spojení dvou částí – „líčení samotného milostného příběhu se scénou ve vlaku, která má sice svůj švih a půvab, ale je napsána jakoby trochu jiným dechem“. Ani Klíma, byť hovořil o díle „slušné literární úrovni“, nebyl autorovou poetikou nadšen – „neodpovídá mému vkusu“.⁴

Kritik A. M. Piša v únoru 1962 napsal posudek, v němž pochválil autorův styl, avšak negativně se vyjádřil ke „konceptu této novely (...), kterou lze po mém soudu traktovat leč jako kuriozitu, charakteristickou (...) mnohem spíše pro autora (sám je interesantnější svých postav) než pro skutečnost, o níž domněle vypovídá. Spoléhat se na společensky kritické akcenty novely a na její horování o společenském příštím značí – domnívám se – interpretovat ji zjednodušeně, ne-li prostoduše.“ Piša, vycházející z psychologické estetiky, hledá v prozaickém textu autora – novela „zaujme po mém soudu spíše tím, co nepřímo vypovídá o svém autorovi, o jeho vidění a ustrojení, nežli tím, o čem přímo vypráví“. Tyto psychologické esteticky diskutabilní závěry vedly v padesátých letech – a týká se to i recepce románu *Zbabělci* – k mnoha – minimálně – obtížím autorů. Bohužel doprovázejí Škvoreckého dílo stále, až do současnosti, a končí v komickém hledání souvislostí mezi Škvoreckým a Dannym, mezi Náchodem a Kostelcem, „identifikaci“ míst reálného světa ve fikčním univerzu, poukazováním na autentičnost příběhů apod.

Kniha *Legenda Emöke* vyšla, jak známo, v roce 1963, i v dotisku; druhé vydání, schválené Janem Pilařem 23. 10. 1963, bylo již bezproblémové a objevilo se v malé řadě edice *Život kolem nás*.

Obecně lze říci, že při snaze prosadit Škvoreckého rukopisy k vydání lektori poukazovali na vynikající úroveň vypravěčství, a další poznámky již korespondují s dobově prosazovanými modely: velká míra subjektivizace a psychologizace (což implicitně vyjadřovalo kontrast vůči schematismu padesátých let), příběhy byly interpretovány jako realistické (mající naplnit dobové paradigma pravdivosti a tehdy řešené otázky, co je to pravda v literatuře), etické (zabývaly se problémy mezilidských vztahů, především mezi mužem a ženou), humanistické (neboť prý byly vhodně ideologicky – ve smyslu marxisticko-

leninistické orientace, včetně agitace proti náboženské víře – zaměřeny). Posudky tak ukazují i podobu procesů v největším českém nakladatelství, jež byly součástí snah některých lektorů prosadit vydání tzv. problémového díla.

Publikační potíže měl Škvorecký nejen na počátku, ale i na konci šedesátých let. V nakladatelství Československý spisovatel bylo tehdy připravováno několik jeho knih, jejichž editování se však již neuskutečnilo. V edici Otázky a názory měla vyjít knížka *Nápady čtenáře science-fiction*. Nakladatelská smlouva byla podepsána – ze strany Československého spisovatele – 30. 3. 1966, resp. – Škvoreckým – 3. 5. 1966. Kniha měla vyjít v roce 1968, ale autor rukopis nedodal ke stanovenému termínu, tj. k 30. 6. 1967. Ke stornování došlo 13. 10. 1970.

Neuskutečnilo se ani vydání *Prima sezóny* v nákladu 30 000 výtisků; autor měl dodat rukopis nejpozději 15. 4. 1970. Smlouvu podepsali v nakladatelství 10. 7. 1969, Škvoreckého podpis je z 31. 7. 1969 a byl učiněn v Berkeley. Ivan Skála poslal 13. 10. 1970 dopis, v němž oznamoval, že nakladatelství od smlouvy odstupuje, protože autor nedodal rukopis, což nebyla pravda, neboť rukopis byl přijat redakční radou 3. 7. 1969 a kniha byla zařazena do edice Žatva na ediční období 1970-71.

V dubnu 1968 podepsali Pilař (za nakladatelství) a Škvorecký smlouvu o vydání *Tankového praporu* v edici HU-SA. Kniha se dostala ke sloupcovým korekturám, ale již nevyšla. Opět Skála 11. 11. 1970 napsal autorovi, že „nakladatelství Československý spisovatel provedlo některé změny v kulturně politickém zaměření své ediční činnosti. Byly též prozkoumány všechny uzavřené nakladatelské smlouvy z hlediska, zda odpovídají nově stanoveným úkolům nakladatelství. V této souvislosti bylo rozhodnuto, že Vaše dílo *Tankový prapor*, na jehož vydání byla uzavřena nakladatelská smlouva dne 12. dubna 1968, nebude vydáno. Odstupujeme proto od této nakladatelské smlouvy a podle ustanovení jejího 17. odstavce Vám v příloze zasíláme vyúčtování náhrady.“ (Stranou ponechávám řešení devizových závazků, protože není pro tento referát důležité. Ředitel nakladatelství Skála ostatně 1. 9. 1970 rozhodl o odepsání naběhlých nákladů.) Nevydání *Tankového praporu* bylo ovšem způsobeno rovněž tím, že autor nedodal včas slíbený rukopis: v dopise z 30. 12. 1964 slíbil redakci Československého spisovatele, že do konce března 1965 dodá „rukopis prózy o rozsahu cca 300 stránek na stroji. Nebude to však román *Lviče*, který do té doby nestihnu uvést do definitivní podoby, nýbrž kniha s pracovním názvem *Tankový prapor*.“ (Také Škvoreckého dopis je uložen v LA PNP, fond Československý spisovatel.) Škvorecký zároveň sdělil, že rukopis *Lvičete* by měl být hotový na jaře 1966.

Neuskutečnilo se ani druhé vydání *Lvičete* v roce 1970; rovněž v tomto případě byla smlouva podepsána 10. 7. 1969 redaktorem Kocourkem a 31. 7. 1969 Škvoreckým v Berkeley. Dne 11. 11. 1970 vznikl v nakladatelství podobný dopis, jak je uvedeno výše, oznamující odstoupení od smlouvy (s tím rozdílem, že byla uvedena částka jako náhrada honoráře).

Nebyla dokonce dodržena ani nakladatelská smlouva z června 1967 o vydání titulu *Novely a povídky* (tj. Bassaxofon – Konec nylonového věku – Legenda Emöke) v edici Klíč, k němuž mělo dojít na přelomu období 1969-70. Dne 2. 2. 1969 psal Kocourek Škvoreckému do Toronta: byla to odpověď na předchozí Škvoreckého dotaz z dopisu, jak to vypadá se společným vydáním *Bassaxofonu, Nylonového věku a Legendy Emöke*. Redaktor Kocourek odhadoval vydání knihy na konec léta či počátek podzimu 1969. Kocourek rovněž vyjádřil radost z toho, že Škvorecký bude moci dokončit rukopis *Prima sezóny*, aby ji mohl Československý spisovatel co nejdříve vydat. Nedošlo k editování ani jednoho, ani druhého titulu (*Prima sezóna*). Dne 9. 11. 1970 Skála oznámil, že nakladatelství od smlouvy odstupuje a že *Novely a povídky* nevyjdou.

Kocourek napsal 9. 6. 1969 další dopis Škvoreckému, v němž ho informoval, že Československý spisovatel *Prima sezónu* vydá. Zájem o knihu mělo totiž ještě nakladatelství Melantrich. Kocourek se s Karlem Houbou z Melantricha domluvil, že další rukopis, který Škvorecký nakladatelství nabízel, vydá již Melantrich. Stejně tak se Kocourek „těšil“ na rukopis Zdeny Salivarové pro Československý spisovatel. V P.S. dopisu doplnil Kocourek, že smlouva na vydání *Prima sezóny* je už připravena v nakladatelství, ale že už nemá smysl ji posílat přes oceán – „podepíšeš ji, jakmile přijedeš“.

Poslední dopis nacházející se ve složce Škvorecký v souvislosti s nakladatelstvím Československý spisovatel je z 23. 1. 1970. Napsala ho Zdena Salivarová redaktorce Marii Vodičkové. Salivarová se dotazovala, zda Vodičková od ní obdržela rukopis. Manželé Škvorečtí si vyřizovali žádost o prodloužení povolení k pobytu v Kanadě. „O tom, že se domů vrátit chceme, doufám nikdo nepochybuje,“ píše Salivarová v lednu 1970.

Josef Škvorecký i Zdena Salivarová se tedy patrně domnívali, že budou moci doma vydávat knihy i v době pobytu v Kanadě, jak vyplývá z korespondence z přelomu let 1969 a 1970. Dojednané tituly však již nevyšly. Objevily se až ve vydáních v nakladatelství Sixty-Eight Publishers a doma, v Československu, teprve v devadesátých letech.

Poznámky:

¹ BLÁHOVÁ, Kateřina: Rok Zbabělců. *Danny* 2003, č. 2, s. 49-59. BAUER, Michal: Zbabělci v lednu 1959. *Tvar* 11, 2000, č. 13 a 14, příl. Edice Tvary, 64 s.

² K tomu srov. též PŘIBÁŇ, Michal – BLÁHOVÁ, Kateřina: Druhý debut Josefa Škvoreckého. *Česká literatura* 52, 2004, č. 3, s. 385-408.

³ Neúplný stenografický záznam z diskuse je otištěn tamtéž, s. 393-399; k němu je připojen zápis ze 2. schůze ideologické komise ÚV KSČ z 12. 5. 1963, s. 399-405.

⁴ Resumé mé interpretace Klímova posudku je jiné, než jak je tomu v případě interpretace M. Přibáně a K. Bláhové: z jejich recepce se zdá, že Klíma neměl vůči novele námitek, avšak v Klímově posudku se námitky nacházejí.